

ספירה לאחור

אילנה יפה רוסאנו: **שעון המלים**; ספרי עתון 77; 1997; עמ' 192

מאה שמונים ושישה שירים המקובצים ב"שעון המלים", ספרה החדש של אילנה יפה רוסאנו מגלמים את מסעה הפרטי של המשוררת בנבכי הזמן והעולם. בנבכי נפשה.

הספר פותח בשיר "סבת" וסוגר בשיר: "היש לך משהו חדש?" (עמ' 186).

ההתייחסות הישירה לנושא הזמן מקדמת את פני הקורא כבר באמצעות שמו של הספר וציור של שעון בין המלים על הכריכה. הציור בין המלים לציור יוצר תחושה מיידית של תנועה ההפוכה כמעט לתכנים ולרוח הדברים בשיר הפותח את הקובץ; שיר זה הוא מעין זיכרון מוקפא בתודעה עד שהתעורר לחיים בצורת שיר.

השיר הסוגר את הקובץ עוסק גם הוא בזיכרון ילדות ואפילו תנועה מהירה שונה, שתנועה, התיאורים בשיר הסוגר היא חלק ממנה. התיאורים בשיר הסוגר את הקובץ עוטפים למעשה תגלית לא מודעת של ילדה, שחשה שיש לה משהו חדש לומר לעולם.

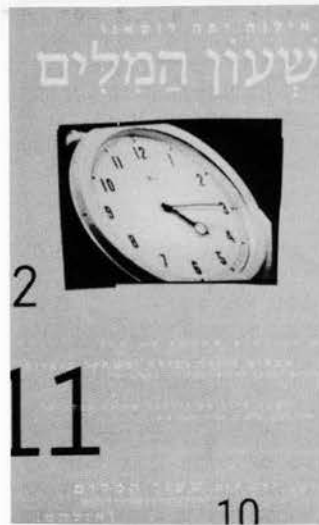
זכרון תחושת הבשורה של הדוברת בשיר אינו מתייבש בהכרח עם רוח השירים בקובץ הנושבת לכיוון ההפוך. בניגוד ל"כיוון השעון".

דומה שהשירים נוטים דווקא להתמקד בקיים, במוכר ובידוע ולא דווקא לפרוץ אל מחוץ לגבולות האלו, באמצעות אמירה חדשה.

בניגוד ל"אמירה" שאינה מאפייני שירה של יפה רוסאנו, יש בשירים משקל רב לדימויים, לתמונות, למטאפורות ולצירופים הלשוניים יוצאי הדופן שהיא מרבה להשתמש בהם.

השירים אינם אומרים דבר חדש לעולם, אך הם מתארים היטב את הדברים הקיימים מזווית ראייה ותחושה רגישה של דמות ספק ניצבת ספק מרחפת על ציר כלשהו של זמן שמחוגי נעים במסלולים מעגליים. מסלולים בהם הדמיון נגזר מהמציאות, וההיפך. כמו למשל בשיר "בגשם" (עמ' 23): "בְּבְּדִידוּת, / ישבתי במרכז הגשם כשבאת / לְיָדִי, ממש ליד, בדבור הסמוך / ישבת, כהרגלנו, / 'רַבִּטְבָּת' אמרת לי חרש בדאגה וראיתי / שמעיני כל הגשם הזה החסר".

בשיר זה מומחש המיוג הטבעי הקיים גם בשאר השירים בין דמיון למציאות. "מרכז הגשם" קיים רק במשמעות מטאפורית לעומת "הגשם" שעשוי להיות אובייקט מציאותי. אך בשיר השיר "הסתר בגשם" "הגשם" עשוי לסמן קשר למציאות כלשהי, אינו אלא דמעות. דמעותיה של הדוברת בשיר. מכאן הדרך אל אסוציאציה "לעליסה בארץ הפלאות", הטובעת בבירכת הדמעות, קצרה. אך לא כמו דמותה של עליסה, תנועותיה של הדוברת בשיר

הרבה יותר רכות, המעברים בדרכה אינם חדים, החוויות מופנמות ושקטות.

את העוצמות ניתן לחוש מתחת לפני השטח, בשכבות העמוקות, ברבדים נרמיים.

לעומת התחושות המעורפלות משהו המוקרנות מתוך המלים וביניהן, מאופיין הספר על ידי מבנה מחושב, ומעברים מסודרים דרך נושאים וזמנים. כמו בתנועת שעון סיבובי מובילים מחוגי המלים את תכני השירים מנקודת הפתיחה אל ההמשך ובחזרה לנקודת המוצא.

מעבר לנושאים הגדולים כמו החיים והזמן, עמוסים השירים בתיאורים הלקוחים מהמציאות וחיי הנפש, הנמהלים לעיתים זה בזה: החל מתיאור שווקים שלא רק עמוסים ב"לחשים" "פירות עסיסיים מתפקעים", בשר ותרנגולות, אלא גם עמוסים ב"מחשבות הניתקות ומתפורות בהמלה", וכלה בתשוקות מזורות. האובדן וההעדר גם הם מנושאי השירים, דוק של עצב נלווה אליהם.

בניגוד או בנוסף לאווירה המלנכולית הכללית השורה על השירים, מופיעים מידי פעם גם תיאורים קיצוניים ואפילו מקאבריים כמו בשיר "יקיצות מתות". בשיר כזה נפרץ מעט מחסום העידון המאפיין את רוב השירים. אך ציון העובדה שדוברת בחלום או הויה יוצר ריכוך מידי.

שירים אחרים מתארים חוויות יוצאות דופן בתחום הדמיון המשיק לעיתים למציאות כמו בשיר "המראה": "מראה לכדה את לשוני [...] (עמ' 110) שיר זה מתאר מצב פיזי-רוחני המשתקף במעין מראה הפוכה.

אחד השירים הטובים בקובץ הוא השיר: "היתקלות" אחד משני שירים שכותרתם: "פיסות רחוב".

מתוך תיאור מערכת היחסים של הדוברת עם קבציית-רחוב צומח תיאור שכולו פנטסיה על קבצניות המתרבות בקצב של "התרבות" השקלים, נמלטות וניבטות אל הדוברת מכל פינות הרחוב.

תיאורן הגרוטסקי משהו של פושטות היד הדמיונית הפושטות על הרחוב,

חוק הרבה יותר מתיאורה של הקבצנית הזקנה "וו שרוונה" משקשק בקפסת הפח/ והרחובות שהיא יורקת בין שְׁנֵיהָ [...] (עמ' 40).

שיריה של אילנה יפה רוסאנו נוגים ובדרכם מקוריים. השירים אינם משתבצים בו'אנר מוגדר. אפשר להכלילם תחת ההגדרה הרחבה: מודרניסטי. סגנון קלאסי, לא מתפרע, לא מתחכם. האווירה השורה לכל אורך כל השירים די אחידה, אין כאמור, מעברים חדים למרות גלישה לתאורים קיצוניים ומפתיעים לעיתים.

תחושה של חלום או ריחוק מהמציאות המשוכה לאורך השירים, ממתנת את התחושות הקשות הנרמזות בהם, ואת הפרופורציות ביחס לתיאורים שבקונטקסט אחר היו נתפסים כבוטים.

תורם לכך גם מרחק מסוים של הוורבת בשירים מהדברים. גם כשהיא מדווחת באופן אמין בכלים המעידים על אותנטיות ומעורבות, נוצר רושם שאינה ממש שם (בשירים), וזה אולי הסוד המעניין ביותר בשירים. ■

ניצה גורביץ

בין תמול לשלשום והיום

חיים סבתו: **אמת מארץ תצמח: הוצאת ידיעות אחרונות; 1997; עמ' 213**

כאשר הופיע ש"י עגנון על בימת הספרות, היו רבים שהפליגו בשבחו על היותו סופר נאיבי שמממש את המוסכמה המסורתית. בשלמותה, לעומת מ"י ברידצ'בסקי אשר טען שהוא חקיין פולקלוריסטי; אך הזמן ורם והאפיקה העגנונית הגיעה לפסגות.

חיים סבתו הוא שם חדש בקטגוריה זו, אשר מביא את ספר ביכוריו "אמת מארץ תצמח" בסימן "ספרי יראים" כדי להבדיל בין תום לאירוניה. הוא איננו קורע חלונות או פורץ נתיבים, אך מאמץ את הפן הגלוי בחטיבה העגנונית על רבדי לשונה ומדרשי חז"ל.

על קהילת ארם-צובא, כבר בנה אמנון שמש סאגה על "בית ספרא" ששיקפה שושלת על פני ארבעה דורות בסימן המסחר והמרכולות. חיים סבתו הלך אף הוא בעקבות קהילת ארם-צובא, אך מסגרת סיפוריו ארוגה במסורת ובלמידות התורה. במרכז המשפחה, בחלב, דומיננטית דמות הסב, ובצומת הקהילה ניצבים חכמים הדבקים ברמב"ם. חכמים, אשר אין פונסותם מוטלת על הציבור והם מחלקים את זמן עיסוקם ביום ואת תלמודם בלילה. בסיפור "גלגל חוזר בעולם", מגולל

המחבר את סיפורם של הגבירים המהוללים סניור דה פיגיוטו וסניור פרנקו שעסקו בסחורה, וכל סחורה שנגעו בה הפכה לדיגרים של זהב, והם אשר קבעו קצבה לחכם רפאל שפורטה, שהיה שוקד על התורה ונוהג בחסידות; ואיתו מתחילים "אלה תולדות המשפחה" אשר דוגמתה מצאנו, מן "ההגדה לבית פורטייט" לגיון גלסוורתי ועד ל"משפחת מושקאט" לבשבים וינגר.

המתחיל עם החכם רפאל-האב החסיד וזה נמשך עם בנו חייא שגם הוא הלך למדרש, אך היתה לו יד בשירה ובפיוטים, ועד ליעקב בן הזקונים שהיה עילוי, אך למד בבית ספר "כל ישראל חברים". יעקב, אשר לימים כינה עצמו ז'ק שפורט שעמל בש"ס ופסוקים, בא עוד לשאול אצל אביו מה ללמוד בחוכמות חיצוניות, וזכה במדליה מפרים וקצבה להמשך הלימודים.

חיים סבתו אינו מספר סיפורי מעשיות כמו שנהגו בחסידות, שם עלה הסיפור למדרגה של לימוד תורה (רבי נחמן מברסלב אמר פעם לתלמידיו: "רואה אני כי תורות אינן מועילות לכם, יעקב, אספר לכם מעשה") אלא מתאר קורות "בית שפורטה" ומדבר בלשון פסוקים כמו שכתוב, בהיותו קרוב אל המדרש

שיריעתו היא רחבה וכוללת כל מה שבתפיסת דעתו של אדם על הוויותיו וחויותיו, או במשלים ופתגמים המשובצים במדרש. הוא מספר על ז'ק שפורט שלא קפא על שמריו אלא הגיע לסורבון ולאחר חמש שנים סיים את לימודיו וחזר לחלב.

ז'ק היה אמן על תורת אבותיו, אך דן גם בפילוסופיה, ובשובו לעירו חלב לא מצא מי שידבר עימו בחוכמה, אך בנו ויקטור כבר לא רצה לעשות את תורתו קבע אלא פנה למסחר. אחריהם בני הנזן, רפאל מנחם, שנקרא כבר בשם מקס, כשם גיבורו של אחד הסופרים בצרפת ונישא על כנפיים של רוח אחרת. הוא אשר עקר לעיר האורות בעקבות אחרים שבחלקם עלו לארץ ישראל, הפליגו לברוויל ולמקסיקו או ירדו מצרימה, והיתה אף שמועה שמבקשים להעביר את